

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alexandra Söderberg

Allt ljus på våldtäktsoffret – En uppsats om målsägandes ansvar i våldtäktsmål

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2022

Innehållsförteckning

Summary	2
Sammanfattning	3
Förkortningar.....	4
1. Inledning.....	5
1.1 Ämne och bakgrund.....	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar och begrepp.....	6
1.4 Teori och metod.....	7
1.5 Material och forskningsläge	8
1.6 Disposition.....	9
2. Våldtäktsbestämmelsen	9
2.1 Ett historiskt perspektiv	9
2.2 Samtyckeslagen	12
2.2.1 Bakgrund och mål	12
2.2.2 Något om innebörden av frivillighet	13
3. Bestämmelsernas innehåll i praktiken – hur resonerar domstolarna?	14
3.1 Något om praxis från tiden innan samtyckeslagens ikraftträdande.....	14
3.2 Nya rättsfall	15
3.2.1 Urval.....	15
3.2.2 Genomgång av rättsfall	16
3.3 Slutsatser.....	18
4. Avslutning	20
4.1 Analys.....	20
Käll- och litteraturförteckning.....	22
Lista över rättsfall.....	24

Summary

Based on the new Consent Act, this essay examines the responsibility placed on plaintiffs in rape cases and compares it with what the responsibility has traditionally looked like. With an approach that is characterized by legal development and gender rights, I try to understand how the role of the plaintiff has been created and continues to be created, and how law and society affect each other in different directions. Based mainly on preparatory work, appeals court cases and literature that describes previous practice, I examine the development. I am particularly interested in the linguistic design of rules and reasoning.

The conclusion I've reached is that historically, through legal text and practice, a certain type of plaintiff has been constructed who herself bears great responsibility for what has happened (as opposed to the perpetrator, whose responsibility is thus shifted). In the conflict between legal protection and legal security, the plaintiff's legal protection has been beaten. However, since the new Consent Act came into force, I believe I can see a change. Now it is no longer threats and violence that constitute the requirement but voluntariness. In previous practice, despite the fact that threats and violence was the limit set in the legal text, the focus has consistently been on the plaintiff's expression of will instead. Interestingly, this has changed as the plaintiff's will has been included in the legal text. The courts now seem to be more inclined to focus on the defendant's responsibilities and clearly mark the limits of what is allowed. They create space for more types of plaintiffs, instead of one stereotype, and they create a female body that is more demarcated and inviolable than before. Even if the application of law and treatment of plaintiffs is not perfect, I feel that great progress has been made. In the future, one must continue to work actively with these issues and be aware of how law and society affect each other alternately.

Sammanfattning

Med utgångspunkt i den nya samtyckeslagen undersöker den här uppsatsen vilket ansvar som placeras på målsäganden i våldtäktsmål, och jämför det med hur ansvaret traditionellt har sett ut. Med ett synsätt som präglas av rättsutveckling och genusrättsvetenskap försöker jag förstå hur målsägandens roll har skapats och fortsätter att skapas, och hur rätten och samhället påverkar varandra i olika riktningar. Baserat främst på förarbeten, hovrättsrättsfall och litteratur som redogör för tidigare praxis undersöker jag utvecklingen. Jag intresserar mig särskilt för den språkliga utformningen av regler och resonemang.

Det jag kommer fram till är att man historiskt sett genom lagtext och praxis har konstruerat en typ av målsägande som själv bär stort ansvar för vad som skett (i motsats till förövaren vars ansvar alltså förskjuts). I konflikten mellan rättsskydd och rättssäkerhet har målsägandens rättsskydd fått ta stryk. Sedan den nya samtyckeslagen trädde ikraft tycker jag mig dock kunna se en förändring. Nu är det inte längre hot och våld som utgör gränsdragande rekvisit utan frivillighet. I tidigare praxis har man, trots att hot och våld var den gräns som alltså uppställts i lagtext, genomgående fokuserat på målsägandens viljeuttryck istället. Intressant nog har detta förändrats i och med att man fört in målsägandens vilja i lagtexten. Domstolarna verkar nu vara mer benägna att fokusera på den tilltalades ansvar och tydligt markera gränserna för vad som är tillåtet. Man skapar plats för fler typer av målsäganden, istället för en stereotyp, och man skapar en kvinnlig kropp som är mer avgränsad och oantastlig än tidigare. Även om tillämpningen och bemötandet av målsäganden inte är perfekt upplever jag alltså att man gjort stora framsteg. Framöver måste man fortsätta att arbeta aktivt med dessa frågor och vara medveten om hur juridik och samhälle påverkar varandra växelvis.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
HD	Högsta domstolen
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv

1. Inledning

1.1 Ämne och bakgrund

Jag fick först upp ögonen för problematiken kring våldtäktsbrott när jag läste kursen i straffrätt som en del av grundutbildningen på juristprogrammet. Vi fick lära oss att reglerna kring bevisning till stor del har utarbetats genom praxis, och jag insåg snart att flera av de grundläggande bevisreglerna inom brottmål utvecklats genom mål som handlade om just sexualbrott¹ (se exempelvis NJA 1980 s 725 angående beviskravets styrka, där man första gången uppställde krav på att det ska vara ”ställt utom rimligt tvivel”).² Alltså verkar en betydande del av praxis om bevisning sammanfalla med mål om sexualbrott, i vilka målsägande påfallande ofta är kvinnor och de tilltalade påfallande ofta är män.³ Detta är intressant att begrunda eftersom synen som utvecklats inom den här typen av mål är förhållandevis sträng. Beviskraven har med andra ord utvecklats inom ett särskilt område där det verkar som att det traditionellt sett har lagts ett stort ansvar på målsäganden. Detta fick mig att fundera. Vad har det sin grund i? Ser det fortfarande ut så, eller är det något som har förändrats över tid?

Det är inte bara jag som har slagits av dessa funderingar. Vilket ansvar och fokus som läggs på målsäganden i mål som dessa har länge varit föremål för diskussion i samhället i allmänhet och i juridiska kretsar i synnerhet. Man har fram och tillbaka diskuterat hur man bäst ska placera fokus och, som ett led i det, hur man ska dra gränsen för vad som är brottsligt – vid tvång och hot eller vid frivillighet? När man senast gjorde om bestämmelserna om sexualbrott⁴ valde man att dra gränsen vid frivillighet – eller samtycke – med förhoppningen om att på så sätt tydliggöra varje individs ovillkorliga rätt till sexuellt självbestämmande och sexuell integritet, och sända tydliga signaler om vilken typ av samhälle vi önskar leva i.⁵ Med tanke på hur mycket ämnet har stötts och blötts är det intressant att undersöka hur utvecklingen har sett ut och i vilket stadium vi egentligen befinner oss idag. Hur ser målsägandes status ut i ett modernt Sverige? Men det är förstås inte bara intressant, utan viktigt. Hur man behandlas och vad man kan räkna med för skydd är avgörande för varenda

---

¹ Andersson, 2019, ss. 103, 107

² Andersson, 2004, s. 179

³ Se t.ex. statistik från 2020 som visar att 98 % av de personer som det året misstänktes för sexualbrott var män; Brå <https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html> 28/4–22

⁴ Prop. 2017/18:177, ss. 6-7, 77

⁵ Prop. 2017/18:177, s. 1

individ som någon gång i sitt liv utsätts för någon form av sexualbrott, och det ställer den eviga konflikten mellan rättssäkerhet och rättsskydd på sin spets. Det är också avgörande för vilka signaler vi vill sända, och alltså hur vi formar vårt samhälle och vår gemensamma framtid. Dessutom är det intressant ur jämställdhetssynpunkt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur målsägande i mål om våldtäktsbrott behandlas och vilket ansvar och fokus som läggs på dem i praktiken, och att problematisera detta. Jag kommer att ta utgångspunkt i den nya så kallade samtyckeslagen för att försöka ta reda på om det har skett någon förändring av målsägandes status sedan den trädde i kraft. Skyddas kvinnan bättre idag än tidigare? Hur inverkar kvinnosynen på domstolarnas uppfattningar och bedömningar? Eller kanske snarare – vilken kvinnosyn skapas genom domstolarnas uppfattningar och bedömningar? För att kunna uppnå detta syfte kommer jag att arbeta utifrån från följande frågeställningar:

- Vilket fokus har man historiskt sett haft på målsäganden i våldtäktsmål, så som det kommit till uttryck genom lagtext och praxis?
- Hur är våldtäktsbrottet konstruerat idag, och vad kan det visa om hur synen på målsäganden förändrats?
- Har domstolarnas resonemang om våldtäktsoffret förändrats sedan samtyckeslagen trädde i kraft?

1.3 Avgränsningar och begrepp

Det här är ett brett ämne med många olika infallsvinklar. I just denna uppsats har jag valt att fokusera på bestämmelsen om våldtäkt i 6:1 brottsbalken (BrB)⁶ då jag upplever att den på tydligaste sätt fångar och åskådliggör problematiken. Alla övriga sexualbrott (inklusive det nya brottet oaktasam våldtäkt i 1 a §) faller utanför min undersökning. I linje med det kommer jag också endast att intressera mig för fullbordade våldtäkter, inte försöksbrott. Vidare kommer jag endast att behandla sexualbrott som riktar sig mot vuxna och inte brott mot minderåriga.⁷ På grund av tidsbrist måste jag begränsa mig ytterligare och har därför valt att endast undersöka material där målsägande är kvinna och tilltalad är man, den partsuppdelning

---

⁶ Brottsbalk (1962:700)

⁷ Detta både för att tiden inte räcker till och för att sexualbrott som begås mot barn aktualiserar andra bedömningar och hänsynstaganden.

som huvudsakligen förekommer i våldtäktsmål.⁸ I enlighet med det kommer jag också i den fortsatta texten att referera till vederbörande som kvinnor och män. ”Kvinnor” används alltså synonymt med termerna ”offer” eller ”målsägande”, medan ”män” används synonymt med termer som ”misstänkt”, ”tilltalad” eller ”förövare”.

Beträffande urval av rättsfall som ligger till grund för min undersökning, se avsnitt 3.2.1.

1.4 Teori och metod

Att jag har valt att undersöka våldtäktsmål i vilka målsägande är kvinna och tilltalad man är ett val som är baserat på mer än bara statistik och tidshänsyn. Med tanke på att statistiken ser ut som den gör och att det verkar ha lett till att vissa mönster har rotats (både inom juridiken och i samhället i stort) är jag intresserad av den dynamik som uppstår. Med utgångspunkt i detta intresse har jag valt att genomföra arbetet med hjälp av en kombination av rättssociologisk och genusrättsvetenskaplig metod, förstås med inslag av den klassiska rättsdogmatiska metoden. På detta har jag huvudsakligen lagt ett genusperspektiv, kompletterat av ett rättsutvecklingsperspektiv för att kunna förstå och tolka resultaten i en givande kontext.

Genom den rättsdogmatiska metoden kommer jag att hantera och studera vedertagna rättskällor (se mer om mitt valda material nedan) för att kartlägga innehållet i gällande rätt.⁹ Med avstamp i det kommer jag sedan att tillämpa den rättssociologiska metoden som handlar om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle. Den används för att förstå vilken roll juridiken har i samhället och vice versa, vilken påverkan samhället har på juridiken.¹⁰ Jag kommer att tillämpa den främst i studiet av rättsfall för att söka förstå just hur de rättsliga resonemangen påverkas av samhället de finns i och vilken påverkan de i sin tur har på samhället, alltså vad de producerar för syn på våldtäktsoffer och kvinnor. Detta flyter samman med min användning av en genusrättsvetenskaplig metod för att genom den lägga ett ytterligare lager på relationen mellan samhälle och juridik, framför allt ur en språklig synvinkel.¹¹ Vilka signaler sänder man om kön och sexualitet och hur kommer allt detta till uttryck genom den språkliga utformningen av lagtext och rättsfall?

---

⁸ Prop. 2017/18:177, s. 76. Se åter Brå: <https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html> 28/4–22

⁹ Kleineman, 2021, s. 21 f

¹⁰ Hydén, 2021, s. 209 f

¹¹ Svensson, 2021, s. 296 f

I linje med allt detta har jag också valt en genusvetenskaplig teori. Jag utgår från att idéer om sexualitet, kön och genus påverkar rättstillämpningen och att de som verkar inom rätten påverkas oavsett om de är medvetna om det eller ej.¹² Teorin jag har valt att arbeta med är en av dem som presenteras i Anderssons avhandling, nämligen den som innebär att uppfattningar om genus och kön är konstruktioner som skapas och formas av det samhälle och den kultur de finns i.¹³ Jag menar att dessa konstruktioner formas och befästs främst genom språket och jag ska försöka åskådliggöra det genom min studie av rättsfall.¹⁴

1.5 Material och forskningsläge

I enlighet med mina valda frågeställningar och perspektiv och metod kommer mitt främsta material att vara lagtext, förarbeten och rättsfall. Jag kommer också att ta hjälp av doktrin för att skapa en bättre förståelse för rättsområdet och de komplexa frågor som omfattas. Doktrin kommer även att användas för att åskådliggöra olika sidor av diskussionen.

Mycket har redan sagts tidigare och dessa ämnen är väl bearbetade i forskningen. Den kanske mest framträdande på området är Ulrika Andersson. Förutom ett flertal artiklar och andra texter har hon framförallt i sin avhandling *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp* undersökt frågor som liknar dem som berörs i denna uppsats.¹⁵ Den utgör en viktig del av det material jag kommer att använda mig av i fråga om rättsutvecklingen på området och i fråga om genusvetenskapliga aspekter. Denna avhandling är dock, som mycket annan forskning på området, från tiden innan samtyckeslagen trädde i kraft. Min förhoppning är att jag ska kunna bygga vidare på den forskningen och tillföra något mer gällande hur utvecklingen sett ut sedan dess.

Bland andra som är verksamma vad gäller forskning om sexualbrott och frågor dylika mina kan också nämnas Linnea Wegerstad. Hon disputerade 2015 med sin avhandling *Skyddsvärda intressen och straffvärda kränkningar. Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande* och har sedan dess fortsatt att forska om sexualbrott. Hon har t.ex. skrivit texter om straff och bevisvärdering avseende mål om våldtäkt och arbetat med att undersöka efterdyningarna av metoo-rörelsen. Tillsammans är Wegerstad och

---

¹² Andersson, 2004, ss. 14, 23. Kahneman, 2014, s. 29 ff. Dahlman, Pettersson, & Sarwar, 2017/18

¹³ Andersson, 2004, s. 25

¹⁴ Andersson, 2004, ss. 31-32

¹⁵ Andersson, 2004

Andersson just nu involverade i projektet *The #metoo momentum and its aftermath: digital justice seeking and societal and legal responses* tillsammans med andra forskare.¹⁶

I övrigt beträffande material och forskning från tiden efter det att den nya samtyckeslagen trätt i kraft har jag inte kunnat finna något arbete som behandlar ämnet. Det verkar alltså inte ha varit det huvudsakliga föremålet för någon forskning sedan samtyckeslagen. Jag hoppas därför att denna uppsats ska kunna bli ett givande tillskott.

1.6 Disposition

För att kunna sätta den nya lagtexten och de efterföljande rättsfallen i rätt kontext kommer jag inledningsvis att försöka klargöra sexualbrottens utveckling ur ett historiskt perspektiv. I anslutning till detta kommer jag sedan att redogöra för tankarna bakom den nya lagstiftningen och innebörden av frivillighet som nytt gränsdragande moment. Därefter kommer jag att undersöka hur det ser ut inom praxis på området, främst efter det att de nya reglerna trädde i kraft men även hur det sett ut innan dess, för att försöka ta reda på om något förändrats. Avslutningsvis kommer jag att sammanfatta och analysera vad jag kommit fram till.

2. Våldtäktsbestämmelsen

2.1 Ett historiskt perspektiv

När man granskar hur bestämmelserna om sexualbrott har utvecklats så kan man konstatera att det varit en långsam utveckling. Man har rört sig framåt med små steg åt gången för att successivt komma dit vi är idag.¹⁷ Den utveckling som åskådliggörs genom att man studerar hur normerna förändrats genom lagtext och praxis står i mer eller mindre direkt koppling till det intresse som samhället runt omkring har visat för sexualbrott. Från början var således intresset inte särskilt brinnande, men under de senaste decennierna har intresset och engagemanget ökat enormt.¹⁸ Hur återspeglas detta genom förändringen av lagtexten?

Man genomförde en reform av sjätte kapitlet 1984 som bland annat innebar att man bytte ut uttrycket ”sedlighetsbrott” till förmån för ”sexualbrott”. I samband med det gjorde man också om våldtäktsbegreppet till att vara könsneutralt, i den bemärkelsen att även homosexuella

---

¹⁶ Research Portal: <https://portal.research.lu.se/sv/persons/linnea-wegerstad> 23/5–22

¹⁷ Berglund, 2011, s. 67. Andersson & Wegerstad, 2016/17, s. 9. Andersson, 2019, ss. 103, 106

¹⁸ Leijonhufvud, 2011, s. 309, Svea hovrätts dom i mål B 8159–18 s. 4

övergrepp omfattades och inte bara övergrepp i relationen mellan man och kvinna.¹⁹ Även om brottet i detta sammanhang fick en objektivt neutral innebörd²⁰ har många med hänsyn till ett feministiskt och genusrättsligt synsätt kritiserat begreppen för att ändå vara klart betingade av kön och uppfattningar om genus och sexualitet.²¹ Andersson uttrycker det som att brotten ”definieras utifrån en traditionell syn på manlig heterosexualitet”²² och menar att detta är starkt kopplat till det motsatsfyllda förhållandet som utgörs av idén om manlig respektive kvinnlig sexualitet.²³ Det handlar med andra ord om uppfattningar och idéer om verkligheten som är så befästa i samhället att de går djupare och längre än själva orden man använder. Det är sådant som vi tror oss veta mer eller mindre säkert och som därför hanteras som någon form av allmängiltig kunskap som inte behöver bevisas eller härledas ytterligare, exempelvis om kvinnors och mäns sanna natur.²⁴ Det är sådant som gör att de formuleringar man valt i lagtext och praxis får en mer långtgående innebörd i praktiken som den som tillämpar rätten kanske inte ens själv är medveten om.²⁵ Språket förmedlar en form av (parallell?) verklighet där sociala identiteter skapas, som inte alltid har sin grund i hur det ser ut i den faktiska verkligheten.²⁶ Brottsens utformning skulle alltså bara skenbart vara neutral. I en alldeles färsk proposition från 13 april 2022 som heter *Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar* har man föreslagit att våldtäktsbestämmelsen ska göras mer neutral i fråga om sexuell läggning och kön så kanske är detta något som man kommer att arbeta med mer aktivt framöver.²⁷

Det kan också vara intressant att notera att man angav som skäl för 1984 års reform att ”[...]de tidigare bestämmelserna var präglade av äldre tiders moralföreställningar i sexuella frågor och att bestämmelsernas utformning till en del grundades på en föråldrad kvinnosyn.”²⁸

---

¹⁹ Prop. 2017/18:177, s. 16

²⁰ Prop. 2017/18:177, s. 16: Även i senare sammanhang, genom SFS 1998:393, gjorde man ytterligare en språklig uppdatering för att åstadkomma en mer könsneutral bestämmelse.

²¹ Andersson, 2004, s. 21. Andersson, 2019, s. 106

²² Andersson, 2004, s. 128

²³ Andersson, 2004, ss. 29-30

²⁴ Andersson, 2004, s. 24

²⁵ Se exempelvis Ekström, 2005, ss. 2, 19 om att rättsapparaten är en del av samhället och kulturen och därför inte kan väntas verka i ett isolerat vakuum. Som han uttrycker det på s. 2: ”Domstolen finns i samhället, inte avgränsad eller åtskild från det kulturella, utan mitt i ett *korsdrag av ömsesidig påverkan*.” Min egen kursivering. Se också Leijonhufvud, 2011, ss. 311, 315 om att även jurister påverkas av värderingar trots att vi ibland föreställer oss att vi inte gör det, samt vikten av att kunna hantera verkligheten som den ser ut på riktigt, inte minst för att skapa en rättvis utgångspunkt för offret. Risken för att ett så kallat manligt synsätt på verkligheten leder till att man per definition bakar in vissa värderingar och premisser i sådant som kallas neutralt. Även det som är objektivt är därför redan värdeladdat från början, i detta fall till förmån för män och nackdel för kvinnor. Man bygger upp ett system av värderingar, lager på lager, som ger sken av att vara neutralt.

²⁶ Andersson, 2004, ss. 31-32

²⁷ Prop. 2021/22:231, s. 1

²⁸ Prop. 2017/18:177, s. 16

Varför är detta intressant? För att i princip exakt samma kritik levt kvar även långt efter reformens genomförande.

Nästa reform genomfördes 2005 och var av mer genomgripande karaktär. Syftet med denna var, precis som i fråga om 2018 års förändringar (se nedan), att förstärka den individuella rätten till sexuellt självbestämmande och sexuell integritet. Genom denna och även den tidigare kvinnofridspropositionen²⁹ utvidgade man sexualbrotten och deras tillämpningsområde. 2005 års förändring innebar bland annat att man sänkte kraven på våld och hot, som utgjorde de gränsdragande momenten.³⁰ 2013 utvidgade man tillämpningsområdet ytterligare och bland andra förändringar kan nämnas att man bytte ut begreppet ”hjälpöst tillstånd” mot ”särskilt utsatt situation” (vilket är det begrepp som även lever kvar i den nya bestämmelsen). Genom denna utvidgning omfattas sådana tillstånd av allvarlig rädsla som benämns som ”frozen fright”³¹ och denna och liknande utvidgningar är onekligen positiva utvecklingar på det sättet att de möjliggör en bredare och mer öppen och anpassningsbar tolkning av hur ett offer ska vara och agera. Det leder alltså till att man kan ställa mer rimliga krav på en målsägande, och samtidigt till en mer differentierad bild av offer. Det visar att man är medveten om att alla inte reagerar likadant och att ett sätt att reagera inte ska värderas högre än ett annat. Man lägger således en större tyngd vid offrets egen synpunkt.³²

Redan under 90-talet började man ställa sig frågan om man borde byta ut våld och hot som gränsdragande rekvisit mot samtycke. Man har lyft den frågan i varje utredning sedan dess men alltid avfärdat förslaget och försökt lösa den svårhanterliga bestämmelsen på andra sätt. Man har motiverat det med att en sådan konstruktion vore allt för svårhanterlig och att det skulle leda till att ännu mer ansvar placeras på målsäganden.³³ Fram till 2018. Inför den förändring som genomfördes 2018 fick förslaget samma kritik som tidigare, med tillägget att rättssäkerheten skulle äventyras genom den svåra hanteringen och därmed bristande förutsebarheten.³⁴ Så hur kommer det sig att man nu ändå valde att gå vidare med samtyckeslagen?³⁵

---

²⁹ Prop. 1997/98:55

³⁰ Prop. 2017/18:177, ss. 16-17

³¹ Prop. 2017/18:177, s. 19

³² Prop. 2017/18:177, ss. 17, 19, 22. Prop. 2004/05:45, s. 43. Brå, Rapport 2020:6, s. 39

³³ Brå, Rapport 2020:6, ss. 16-17

³⁴ Brå, Rapport 2020:6, s. 18

³⁵ För en mer utförlig historisk genomgång, läs gärna Andersson, 2004, s. 78 ff

2.2 Samtyckeslagen

2.2.1 Bakgrund och mål

Under en längre tid har den rättsliga definitionen och prövningen av sexualbrott varit starkt kritiserad, bland annat för hur offer för dessa brott framställs och hanteras av rättsapparaten.³⁶ Många har länge riktat kritik mot att den tidigare formuleringen (som tog sikte på tvång som gränsdragande moment, se ovan) trots sin ordalydelse i praktiken skapade en skyldighet och ett ansvar för offret, snarare än ett rättmätigt ansvar för förövaren. Det har uttryckts som att man genom rättstillämpningen skapade en kvinnokropp som var öppen, passiv och tillgänglig, om inte kvinnan själv tydligt avgränsade den. Ulrika Andersson har i sin avhandling till och med beskrivit den som ”antastbar”.³⁷ Dessa beskrivningar illustrerar väl vilket lågt förtroende som har funnits för de regler som lagstiftaren har påstått skydda den sexuella integriteten och självbestämmanderätten.³⁸ När man nu efter mycket om och men beslutade sig för att förändra bestämmelserna och de rättsliga utgångspunkterna har det, både av de rättsliga aktörerna och av allmänheten, uppfattats som en klar och viktig signal om vilken typ av samhälle vi vill leva i.³⁹

Syftet och målet med lagändringarna var, enligt regeringen själv, att ”tydliggöra att varje människa har en ovillkorlig rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.”⁴⁰ Det SOU-betänkande som ligger till grund för propositionen döptes till och med till *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*.⁴¹ Man konstaterar vidare i propositionen att

Det är en *grundläggande* uppgift för samhället att skydda [...] vuxna mot alla former av sexuella kränkningar. Ett sexuellt övergrepp är ett extremt och oacceptabelt uttryck för bristande respekt för en annan människas *självklara* rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.⁴²

Man angav också att en del av syftet med den ursprungliga utredningen var att granska hur våldtäktsärenden hanteras av rättsväsendet och hur rättsväsendet skulle kunna förbättra sitt

---

³⁶ Andersson, 2004/05, ss. 13, 222. Andersson, 2019, s. 101

³⁷ Andersson, 2004/05, s. 226. Andersson, 2004, ss. 17, 260-261

³⁸ Prop. 2004/05:45, s. 37. Prop. 2012/13:111, s. 1

³⁹ Brå, Rapport 2020:6, ss. 7, 11, 12, 80, 88, 92. NCK: [Samtyckeslagen har fått den effekt som eftersträvades - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](https://www.nck.se/rapport/2020/6) 23/5-22

⁴⁰ Prop. 2017/18:177, s. 1

⁴¹ SOU 2016:60, s. 1

⁴² Prop. 2017/18:177, s. 15. Författarens egna kursiveringar.

arbete med den här typen av mål, och lyfte fram vikten av att domarna själva tar del av kompetensutvecklingsåtgärder för att förbättra sitt bemötande och stärka allmänhetens förtroende.⁴³ Det är tydligt att det här är frågor som man tar på största allvar.

Notera att jag valt att lyfta fram den paragraf som handlar om våldtäkt, men övriga bestämmelser i 6 kap BrB har också ändrats för att överensstämma med detta nya synsätt och skapa enhetlighet.⁴⁴

2.2.2 Något om innebörden av frivillighet

Med tanke på att den nya bestämmelsen använder frivillighet som gräns för straffbar gärning tänkte jag kort säga något om detta. Det är inte helt uppenbart vad frivillighet ska innebära i olika situationer och hur det ska bedömas och det finns ingen legaldefinition.⁴⁵ Detta har behandlats av andra författare men det faller egentligen utanför området för denna uppsats. För att man ska förstå den fortsatta framställningen och målsägandens roll ska jag endast kort redogöra för vad man avser med frivillighet.

Eftersom den nya gränsen för vad som är straffbart utgörs av huruvida deltagandet i en sexuell aktivitet är frivilligt eller ej har man alltså övergett krav på tvång, våld och hot. Det innebär att paragrafen nu täcker ett större område och omfattar situationer som tidigare fallit utanför bestämmelsen på grund av att man inte kunde visa att mannen använt våld eller hot. Det innebär även att utgångspunkten är att den som vill delta i sexuella aktiviteter med annan måste *försäkra* sig om att den andra personen vill detsamma.⁴⁶ Hur detta ska ha kommit till uttryck är dock inte helt klart.⁴⁷ Passivitet kan tolkas som ett tyst samtycke, men kan också återigen innebära ett krav på deltagarna att försäkra sig om det ömsesidiga engagemanget, ett slags presumtion för att man inte vill delta om man inte aktivt uttrycker annat. En person ska inte ha något ansvar att antingen klagöra sitt ointresse eller sitt intresse. Varje person får bemöta sexuella närmanden som den vill, men vad man har gett uttryck för blir ändå av betydelse vid en eventuell prövning. En persons inre känslor är då inte av intresse, utan endast

---

⁴³ Prop. 2017/18:177, ss. 14-16

⁴⁴ Se exempelvis hur 6:2 BrB numera också drar gränsen vid frivillighet och inte vid tvång, och att man därför även ändrat brottsbeteckningen på detta brott från "sexuellt tvång" till "sexuellt övergrepp". Läs mer om detta i prop. 2017/18:177, s. 26.

⁴⁵ Prop. 2017/18:177, s. 33. Se angående farhågor och kritik: Prop. 2017/18:177, s. 20

⁴⁶ Prop. 2017/18:177, s. 23

⁴⁷ Prop. 2017/18:177, s. 29 ff

vad man valt att agera på. Exempelvis är tjuvsex inte straffbart. Om du egentligen inte vill ha sex men ändå frivilligt har det så faller det helt utanför det straffbara området.⁴⁸

I övrigt gäller följande. Frivillighet, eller samtycke, måste föreligga under hela tiden som de sexuella aktiviteterna pågår och det krävs frivillighet i fråga om varje ny handling (även om man inte räknar med att man konstant inhämtar nytt samtycke, men om en person ger uttryck för att ha dragit tillbaka sitt samtycke måste motparten försäkra sig om huruvida samtycke föreligger eller inte). Man kan när som helst dra tillbaka sitt samtycke, även om man själv tagit initiativet. I och med att samtycke måste föreligga under hela förloppet kan man inte heller samtycka till något i förväg. I viss mån gäller också samtycket vem man deltar i aktiviteten tillsammans med.⁴⁹ Bedömning av frågan om en person har deltagit frivilligt ska grundas på situationen i dess helhet.⁵⁰

3. Bestämmelsernas innehåll i praktiken – hur resonerar domstolarna?

3.1 Något om praxis från tiden innan samtyckeslagens ikraftträdande

Som referens och utgångspunkt gällande hur praxis såg ut från tiden innan samtyckeslagen, och vad vi har att jämföra med, har jag tagit hjälp av Ulrika Anderssons studie *Hans (ord) eller hennes? - En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp i vilken hon går igenom domar om sexualbrott mot vuxna som meddelats av hovrätterna under 1999*.⁵¹ I denna avhandling presenterar hon många intressanta slutsatser. Ett av de mest framträdande karaktärsdragen bland domstolarnas bedömningar var att de främst kretsade kring offrets vilja och reaktioner. Detta trots att bestämmelsen då helt byggde på våld och hot som gräns för vad som var straffbart. Enligt Andersson fick offrets vilja en helt central plats och tog i praktiken nästan över rollen som gränsdragande moment.⁵² Man fokuserade på offrets vilja för att på så sätt avgöra om/hur/i vilken utsträckning våld och hot använts, nästan som att det var en del av rekvisiten i bestämmelsen. På så sätt skapade man också en

---

⁴⁸ Prop. 2017/18:177, ss. 32, 33

⁴⁹ Prop. 2017/18:177, ss. 35, 79-82. NCK: <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sexuellt-vald/sexualbrottslagstiftningen/> 24/5–22. Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5544–18, RH 2019:25

⁵⁰ Prop. 2017/18:177, s. 78

⁵¹ Andersson, 2004, ss. 207, 209

⁵² Andersson, 2004, s. 242

skyldighet för kvinnan att uttrycka sin vilja.⁵³ Endast i undantagsfall fokuserades bedömningen på den tilltalades beteende.⁵⁴

Man kan alltså säga att man la ett stort ansvar på målsäganden, i strid med lagregelns ordalydelse. Domstolarna skapade stereotypa offer och kvinnor som var öppna och tillgängliga i och med att man resonerade utifrån att det var de själva som var tvungna att konstruera gränserna. Kvinnorna tilldelades generellt en passiv sexualitet i kontrast till mannens aktiva genom att kvinnorna i praktiken bara gavs möjlighet att tacka ja eller nej till sexuella inviter, snarare än att själva ha någon form av initiativförmåga eller förmåga att agera som rationella varelser som själva kan fatta beslut om sin sexualitet.⁵⁵

Har man kommit till rätta med den här problematiken när man nu har vänt på ordningen och inriktar lagtexten på samtycke? Eller har man bara legitimerat dessa resonemang? Det ska jag genom min följande undersökning försöka ta reda på.

3.2 Nya rättsfall

3.2.1 Urval

Som jag nämnt under avsnitt 1.3 kommer jag endast att undersöka domar där målsägande är kvinna och tilltalad är man, och endast domar som rör målsäganden som är över 15 år och alltså betraktas som vuxna i fråga om sexualbrott. Eftersom HD inte har hunnit meddela särskilt många domar som är relevanta för min undersökning sedan lagen trädde i kraft⁵⁶ har jag valt att fokusera på hovrättsdomar, eftersom dessa står näst högst i hierarkin efter HD. Till skillnad från HD är hovrätterna ingen prejudikatinstans men domarna anses ändå vara mer kvalificerade än tingsrättsdomar.⁵⁷ Dessa är alltså, så att säga, näst bäst och hovrätterna har producerat en tillräcklig mängd domar sedan 1 juli 2018 för att de ska kunna utgöra ett underlag som är omfattande nog att kunna resonera vidare kring. Eftersom jag på grund av

---

⁵³ Andersson, 2004, s. 234

⁵⁴ Andersson, 2004, s. 232

⁵⁵ Andersson, 2004, ss. 17, 28

⁵⁶ Det verkar egentligen bara ha meddelats en enda dom som faller inom det rättsområde som täcks av denna uppsats; B 6401–21 om gränsdragning mellan grov våldtäkt och våldtäkt av normalgraden. De andra domarna som meddelats av HD vad gäller våldtäkt sedan samtyckeslagens ikraftträdande handlar om oaktsam våldtäkt, vilket faller utanför den här textens räckvidd. Se angående dessa: B 2862–20 om påföljdsval vid oaktsam våldtäkt samt NJA 2021 s. 536 om påföljd vid oaktsam våldtäkt. Se även NJA 2019 s. 668 om ansvar och påföljd för oaktsam våldtäkt (inklusive en bedömning av om tilltalad gjort sig skyldig till våldtäkt eller oaktsam våldtäkt) och, i anslutning till detta mål, NJA 2019 s 1064 om ersättning för sveda och värk vid oaktsam våldtäkt.

⁵⁷ Edelstam & Ekelöf, 2011, ss. 96, 134

tidshänsyn måste begränsa min undersökning har jag valt att endast fokusera på domar som meddelats av hovrätterna och inte av tingsrätterna också för att antalet domar som överklagats och meddelats av hovrätterna är färre till antalet än de domar som meddelats av tingsrätterna. Att utgå från domar som meddelats av båda dessa instanser vore allt för omfattande för att kunna genomföras i detta sammanhang. Med det sagt kommer jag ändå att inkludera tingsrättens bedömning i den mån hovrätten inte gör någon egen egentlig bedömning utan endast instämmer i tingsrättens tidigare redogörelse.

Den nya versionen av 6:1 BrB trädde som nämnts i kraft 1 juli 2018 och därför har jag bara tagit med rättsfall som handlar om gärningar begångna från denna tidpunkt och framåt.⁵⁸ Fördelen med detta tidsspänn är att lagen då varit i kraft en något längre tid vilket förhoppningsvis leder till en tydligare bild av hur den faktiskt fungerar i praktiken.

Jag kommer vidare att sälla bort de mål där våldtäkt förekommer som ett led i annan brottslighet, t.ex. mord, folkmord, människohandel etc., och endast läsa rättsfall där våldtäkt är ett självständigt brott som inte konsumeras av annan brottslighet. I de mål där den tilltalade är åtalad för flera brott parallellt kommer jag endast att fokusera på bedömningarna vad gäller frågan om våldtäkt. Jag kommer i princip uteslutande att intressera mig för domstolens egen bedömning och inte vad t.ex. försvaret för fram. Jag kommer också främst att fokusera på skuldfrågan snarare än påföljdsbedömningen.

Domarna som ingår i underlaget har insamlats via InfoTorg genom att jag sökt bland avgöranden i Rättsbanken. Jag sökte bland brottmålsdomar som innehåller ordet ”våldtäkt” och som meddelats av hovrätt mellan 1 juli 2018 och 15 maj 2022. Därefter har jag sällat enligt ovan. Det resulterade i totalt 57 slumpmässigt utvalda domar utspridda över landet som legat till grund för undersökningen.

3.2.2 Genomgång av rättsfall

Inledningsvis kan jag konstatera att domstolarnas bedömning genomförs på ett väldigt enhetligt sätt. Man inleder med att redogöra för vad som gäller för bevisning och

---

⁵⁸ På grund av legalitetsprincipen och det retroaktivitetsförbud som den kan sägas innefatta får man inte tillämpa skärpande straffrättsliga föreskrifter retroaktivt till nackdel för den tilltalade. Se Asp, Jareborg, & Ulväng, 2013, ss. 37, 46. Det innebär att det är den lag som gällde när gärningen ägde rum som måste tillämpas. Se också att detta har befasts och lagstadgats i 2:10 Regeringsformen (1974:152) och 5 § Lag (1964:163) om införande av brottsbalken.

bevisvärdering i våldtäktsmål, med hänvisningar till HD:s praxis.⁵⁹ Man utgår från att åklagaren har bevisbördan och börjar därför med att gå igenom vad åklagaren (och målsäganden) har presenterat och vad som kan anses vara styrkt genom det. Om det når upp till beviskraven går man sedan vidare till att undersöka om något som försvaret och den tilltalade fört fram förtar styrkan i åklagarens bevisning. I majoriteten av målen har så inte varit fallet och man har därför ansett åtalet vara styrkt och talan om våldtäkt bifalls.

När man går igenom målsägandens utsagor gör man det generellt på ett sätt som förefaller vara välbalanserat. Med det menar jag att man helt enkelt värderar vad som kommit fram i relation till annan stödbevisning, vad som pekar i vilken riktning, utan att själva tillföra synpunkter på vad som är bättre eller sämre eller hur man borde agera och varför. Man kanske kan uttrycka det som att domstolarna går igenom listan av bevisning utan att antyda klander i samband med att man gör det. Jag ska försöka åskådliggöra detta med några exempel. Innan jag gör det vill jag bara notera att det i den stora majoriteten av fallen inte är en fråga om vad som har skett (alltså om de sexuella aktiviteterna har ägt rum) utan endast om vilken inställning målsägande har haft till aktiviteterna och vad den tilltalade har förstått.⁶⁰

Så hur har man resonerat kring målsägandens ansvar? Jämfört med hur det har sett ut i praxis tidigare så vekar man faktiskt ha svängt om. Nästan genomgående lägger domstolarna ansvar och fokus på den tilltalade; vad har han insett och vad borde han ha insett? Hur har han agerat i strid med målsägandens vilja? Jag upplever att domstolarna aktivt avstår från att lägga fokus på målsägandens agerande mer än nödvändigt och att de tydligare än förr markerar vad som är irrelevant.⁶¹ Det händer att försvaret försöker peka på särskilda tvivelaktigheter i målsägandes agerande för att flytta ansvaret men i de fallen tar domstolen tydligt avstånd från sådana resonemang.⁶² Man kan också utläsa att domarna, bland annat genom just dessa markeringar, har skapat utrymme för fler sorters offer. Man ser inte längre samma stereotyper, där offrets agerande styr hur skyddsvärd denne är. Det är alltså mer differentierade resonemang som är mer tillåtande och mer förankrade i vad vi under senare år har lärt oss om verkligheten.⁶³ Man

---

⁵⁹ Se t.ex. Göta hovrätts dom i mål B 182–19, Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 375–19, Hovrätten för nedre Norrlands dom i mål B 1467–18

⁶⁰ Man kan också i detta sammanhang fråga sig om invändningen att målsägande agerat frivilligt blivit vanligare nu.

⁶¹ Jfr t.ex. Andersson, 2004, s. 203

⁶² Se exempel på sådana resonemang: Svea hovrätts dom i mål B 10853–18 s 23 2 st., Svea hovrätts dom i mål B 9866–18 s 14 1 st., Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5353–18 s. 4 2 st., Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 1211–19 s. 7 2 st., s. 13 1 st., s. 16 1 st., Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 768–18 s. 11 2 st.

⁶³ Prop. 2017/18:177, s. 17. Hovrätten för nedre Norrlands dom i mål B 1534–18 s. 6 3 st.

lämnar utrymme för målsäganden att inte vara perfekta kvinnor och offer.⁶⁴ Man konstruerar i högre grad kvinnor som själva aktivt kan fatta beslut om sin sexualitet.⁶⁵ Med detta sagt finns det fortfarande en del märkliga formuleringar. Se exempelvis Göta hovrätts dom i mål B 3584–18 där man resonerar kring målsägandes ”komplicerade personlighet”, som till och med fått en egen rubrik i tingsrätten. Men överlag är jag ändå positivt överraskad över vilken kontrast domarna har uppvisat jämfört med tidigare praxis. Sammanfattningsvis anser jag att man har konstruerat ett mer skyddsvärt objekt som har en mer avgränsad och otillgänglig kropp än tidigare.

Vad kan ha påverkat mina resultat? Det är förstås svårt att säga, men en sak är att målsäganden i flera av fallen har befunnit sig i en särskilt utsatt situation (som tilltalad otillbörligen utnyttjat), vilket innebär att kvinnan aldrig kan anses vara frivillig.⁶⁶ Till följd av det går domstolarna i de fallen inte egentligen in på kvinnans agerande och vad hon har gett uttryck för. Per automatik lyfts alltså ansvaret till stor del från målsäganden i sådana fall.⁶⁷ I åter andra fall har det förekommit våld och hot vilket också innebär att kvinnan på samma sätt aldrig kan anses ha deltagit frivilligt⁶⁸ och att ansvaret därför måste hamna på den tilltalade.⁶⁹ Med Anderssons ordalag skulle man kanske kunna säga att kvinnokroppen i fall som dessa har producerats som en oantastlig och avgränsad kropp.

3.3 Slutsatser

Brå konstaterade efter sin genomgång av rättsfall som avdömts sedan den nya samtyckeslagen trädde ikraft att man kan se en tydlig ökning av antalet åtal och fällande domar för våldtäktsbrottet.⁷⁰ Det kan i sig uppfattas som en positiv trend och har av exempelvis NCK

---

⁶⁴ Svea hovrätts dom i mål B 9136–18 s 7 2 st. om målsägande som är tillförlitlig trots viss inkonsekvens, Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5594–18 s. 10 2 st. om ”självkära och naturliga” förklaringar till varför målsäganden dröjt med att anmäla, Göta hovrätts dom i mål B 3477–18 s. 4 2 st. och s. 5 2 st. om rimliga avvikelser.

⁶⁵ Se t.ex. Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5317–18 s 10 2 st., Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 4903–18 s. 11 2 st., Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 1211–19 s. 8 1-3 st., Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 1080–19 s. 7 1 st.

⁶⁶ Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 823–18

⁶⁷ Exempel på sådana fall är Hovrätten över Skåne och Blekinges dom i mål B 10–19, Göta hovrätts dom i mål B 335–19, Göta hovrätts dom i mål B 410–19, Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 823–18, Svea hovrätts dom i mål B 823–19, Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5317–18

⁶⁸ Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 823–18, Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 4300–18

⁶⁹ Se t.ex. Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 20–19, Göta hovrätts dom i mål B 265–19, Göta hovrätts dom i mål B 677–19, Svea hovrätts dom i mål B 8159–18

⁷⁰ Brå, Rapport 2020:6, s. 7

tolkats som att lagen har uppfyllt sitt syfte och fått den effekt som eftersträvades.⁷¹ Men är det så enkelt? Det uttalade syftet med lagändringarna var, som nämnts, att stärka den sexuella integriteten och självbestämmanderätten.⁷² Med tanke på den kritik som riktats mot lagrummets föregående utformning och att dess skydd för rättsskyddssubjektet urholkades av att ansvaret i praktiken flyttades från förövare till offer,⁷³ måste man enligt min mening förstå det som att en del av syftet också var att flytta tillbaka ansvaret, skulden och klandret där det hör hemma – hos förövaren. Det är nämligen bara genom att göra det som skyddet blir intakt och får ett verkligt innehåll. Har man lyckats åstadkomma en sådan förändring?

Efter min genomgång av hovrättsfall där domstolen tillämpat den nya våldtäktsbestämmelsen är jag benägen att (med viss tillförsikt) svara ja på den frågan. Jämfört med vad vi har sett i tidigare hovrättspraxis så verkar man kunna ana ett nytt mönster. I ljuset av hur domstolarnas resonemang tidigare sett ut och de farhågor som fanns inför förändringarna,⁷⁴ överraskade resultatet mig något.

Men det vi ser här är bara en del av processen. I den här undersökningen har fokus legat på hur målsäganden bemöts och hanteras under en rättegång, men frågan om vilket ansvar som läggs på målsäganden i praktiken är bredare än så. Brå har i samband med sin rapport om den nya samtyckeslagen försökt ta reda på hur olika aktörer, som stöter på de nya bestämmelserna i olika sammanhang och från olika vinklar, uppfattar förändringarna som skett och deras påverkan på målsäganden. Att målsäganden genom hela processen är i en utsatt situation som ställer höga krav på alla som ska bemöta denna är inte någon nyhet.⁷⁵ Det gäller alla från polisen som tar emot anmälan till domaren som fattar det avgörande beslutet. I rapporten kommer det fram att polisen (som ju är den första som möter offer och förövare) upplever att det efter förändringarna krävs mer ingående, detaljerade frågor till båda parterna i förhören, men kanske särskilt till kvinnan. De beskriver det som ett bakslag att kvinnorna nu blir ännu mer utlämnade i dessa inledande delar av rättsprocessen. Åklagarna däremot upplever större problem med att reglerna är svåra att tillämpa och att utfallet därför blir mer godtyckligt och alltså mindre rättssäkert, något som försvarsadvokaterna i hög grad håller med om.⁷⁶ På frågan om förändringarna har lett till mer fokus på målsäganden så uppfattar flera poliser,

---

⁷¹ NCK: [Samtyckeslagen har fått den effekt som eftersträvades - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](https://www.nck.se/2020/06/23/samtyckeslagen-har-fatt-den-effekt-som-efterstravades) 23/5–22

⁷² Prop. 2017/18:177, s. 1

⁷³ Se avsnitt 2.2.2

⁷⁴ Angående dessa farhågor, se t.ex. Prop. 2017/18:177, ss. 22, 93

⁷⁵ Leijonhufvud, 2010, ss. 51-52. Brå, Rapport 2020:6, s. 91

⁷⁶ Brå, Rapport 2020:6, ss. 70-72, 74-77

domare och försvarsadvokater (av vilka flera även har erfarenhet som målsägandebiträde) det som att så är fallet. Det är bara åklagarna och frivilligorganisationer som inte instämmer.⁷⁷ Det verkar med andra ord som att det ändå är svårt att dra några säkra slutsatser om fokus på målsäganden. Flera av aktörerna upplever det som att fokuset har ökat, medan jag uppfattar det som att man åtminstone har blivit bättre på att styra över de signaler aktörerna själva skickar till samhället.

4. Avslutning

4.1 Analys

Historiskt sett har man i praktiken lagt stort ansvar och fokus vid målsäganden och hennes eget agerande, och alltså i strid med ordalydelsen de facto flyttat ansvaret till henne. Som vi har sett har man på ostadiga ben försökt navigera sig fram till en lösning som tillvaratar intresset av både rättssäkerhet och rättsskydd. Men det är lättare sagt än gjort. Traditionellt sett har det straffrättsliga fokuset varit att tillförsäkra de som misstänks och åtalas en rättssäker behandling i förhållande till staten, men i dessa frågor uppstår ibland en spänning mellan den traditionella rättssäkerheten och skyddet för det brottsutsatte. Det resulterar lätt i att fokus blir större på att skydda förövaren.⁷⁸ De konkreta diskussionerna om hur man ska balansera detta intresse förefaller ofta kretsa kring huruvida man ska utforma gränserna baserat på våld och hot eller på frivillighet och samtycke. Många före mig har konstaterat att våld och hot inte är någon vidare bra lösning, för vad händer om man inte kan påvisa något våld eller hot? Därför förespråkar man istället samtycke. Man vill sända tydliga signaler om vad som är okej och inte. Att man valt frivillighet som gränsdragande moment visar att man i högre grad vill markera kvinnans rätt till sin kropp och till sin sexualitet. Men kanske är valet av samtycke som gräns bara en annan slags fälla? Ur ett genusperspektiv kan det kritiseras för att det snarast befäster synen på kvinnan som en inaktiv aktör som bara tackar ja eller nej till sexuella relationer, i motsats till att ses som en självständig individ som kan ta egna initiativ och själv agera.

Frågan är också hur mycket det i praktiken ändrar situationen för målsäganden att gränsen istället dras vid frivillighet, inte minst med tanke på att de gamla formuleringarna och gränsdragningarna till viss del lever kvar i både lagtext och praxis. Det verkar dock onekligen

---

⁷⁷ Brå, Rapport 2020:6, ss. 78-79, 82, 86

⁷⁸ Andersson, 2004, ss. 14-15

som att det har skett en förändring i rätt riktning. Det är faktiskt synbart att domstolarnas resonemang har förändrats efter den nya lagens ikraftträdande.

I fråga om samtycke som gräns är ändå faran – de goda avsikterna till trots – att situationen blir densamma som tidigare. Tanken är att fokus ska hamna på mannen – vad insåg han om kvinnans inställning, och vad borde han ha förstått? Hur mycket borde han ha ansträngt sig för att ta reda på vad hon haft för inställning? Men likväl ligger det i sakens natur att det är svårt att bortse från kvinnans agerande helt och hållet. När och hur gör hon egentligen tillräckligt? Men också: hur ska man kunna utforma och skapa rätt som skyddar kvinnans integritet och kropp utan att ta hänsyn till henne själv?

Detta är inte ett helt enkelt landskap för domstolarna att navigera i, men efter en historiskt sett segdragen utveckling, och med hänsyn till farhågorna som omgärdar hanteringen, verkar man ändå kunna ana en ljusare morgondag. Ett ständigt närvarande problem är att domstolarna och juridiken inte är avgränsade från samhället de finns i. Stereotypa föreställningar och vad vi tror oss känna till om världen flyter oundvikligen in i rättssalarna och bidrar också till att vissa mönster och synsätt är svåra att förändra. Kanske är detta dock inte odelat negativt. Om det förvaltas på rätt sätt.

Käll- och litteraturförteckning

Författningar

Brottsbalk (1962:700)

Lag (1964:163) om införande av brottsbalken

Regeringsformen (1974:152)

Offentligt tryck

Prop. 1997/98:55 . (u.d.). *Kvinnofrid*.

Prop. 2004/05:45. (u.d.). *En ny sexualbrottslagstiftning*.

Prop. 2012/13:111. (u.d.). *En skärpt sexualbrottslagstiftning*.

Prop. 2017/18:177. (u.d.). *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*.

Prop. 2021/22:231. (u.d.). *Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella*.

SOU 2016:60. (u.d.). *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*.

Litteratur

Andersson, U. (2004). *Hans (ord) eller hennes? - En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Lund: Bokbox förlag.

Andersson, U. (Nr 1 2004/05). Hans våld eller hennes vilja? En diskussion om den rättsliga prövningen av våldtäkt. *Juridisk Tidskrift*, ss. 222-229.

Andersson, U. (2019). The Visible Vagina: Swedish Legal Narratives About Rape Through the Lens of Gender, Place and Vulnerability. i U. Andersson, M. Edgren, L. Karlsson, & G. Nilsson, *Rape Narratives in Motion* (ss. 101-118). E-Bok: ISBN 978-3-030-13852-3. Palgrave Macmillan.

Andersson, U., & Wegerstad, L. (Nr 1 2016/17). Sexualbrott – kriminaliserad sexualitet eller sexualiserad kriminalitet? *Juridisk Tidskrift*, ss. 3-18.

Asp, P., Jareborg, N., & Ulväng, M. (2013). *Kriminalrättens grunder*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Berglund, K. (2011). Uppsåt till bristande samtycke. i U. Andersson, C. Wong, & H. Örnemark Hansen, *Festskrift till Per Ole Träskman* (ss. 66-75). Stockholm: Norstedts juridik.

Dahlman, C., Pettersson, M., & Sarwar, F. (Nr 2 2017/18). Är det sant att lekmannadomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter, men inte juristdomare? *Juridisk Tidskrift*, ss. 362-376.

- Edelstam, H., & Ekelöf, P. O. (2011). *Rättegång - Första häftet*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Ekström, S. (Nummer 6 2005). Kajsas bara jamade – om text och undertext i våldtäktsärenden. *JFT*, ss. 704-726.
- Hydén, H. (2021). Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle. i M. Nääv, & M. Zamboni, *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kahneman, D. (2014). *Tänka snabbt och långsamt*. u.o. Volante.
- Kleineman, J. (2021). Rättsdogmatisk metod. i M. Nääv, & M. Zamboni, *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur.
- Leijonhufvud, M. (2010). *Etiken i juridiken*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Leijonhufvud, M. (2011). Straffrätt - och straffrättare? - i förändring. i U. Andersson, C. Wong, & H. Örnemark Hansen, *Festskrift till Per Ole Träskman* (ss. 308-315). Stockholm: Norstedts juridik.
- Svensson, E.-M. (2021). Genusrättsvetenskap och juridiska metoder. i M. Nääv, & M. Zamboni, *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur AB.

Internet

- Brå. (den 22 april 2022). Hämtat från <https://bra.se/>: <https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- NCK. (den 23 maj 2022). Hämtat från <https://www.nck.uu.se/>: <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/om-kunskapsbanken/kunskapsbankens-reportagearkiv/?tarContentId=887310>
- NCK. (den 24 maj 2022). Hämtat från <https://www.nck.uu.se/>: <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sexuellt-vald/sexualbrottslagstiftningen/>
- Research Portal. (den 23 maj 2022). Hämtat från <https://portal.research.lu.se/sv/>: <https://portal.research.lu.se/sv/persons/linnea-wegerstad>

Övrigt

- Brå. (Rapport 2020:6). *Den nya samtyckellagen i praktiken - En uppföljning av 2018 års förändringar*.

Lista över rättsfall

RH 2019:25

Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 768–18

Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 823–18

Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 1167–18

Hovrätten för nedre Norrlands dom i mål B 1467–18

Hovrätten för nedre Norrlands dom i mål B 1534–18

Göta hovrätts dom i mål B 2763–18

Hovrätten över Skåne och Blekings dom i mål B 2836–18

Göta hovrätts dom i mål B 3477–18

Göta hovrätts dom i mål B 3482–18

Göta hovrätts dom i mål B 3574–18

Göta hovrätts dom i mål B 3584–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 4300–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 4903–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5264–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5317–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5353–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5544–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5594–18

Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 5666–18

Svea hovrätts dom i mål B 8159–18

Svea hovrätts dom i mål B 9136–18

Svea hovrätts dom i mål B 9183–18

Svea hovrätts dom i mål B 9511–18

Svea hovrätts dom i mål B 9866–18

Svea hovrätts dom i mål B 9886–18

Svea hovrätts dom i mål B 10292–18

Svea hovrätts dom i mål B 10341–18

Svea hovrätts dom i mål B 10474–18

Svea hovrätts dom i mål B 10579–18

Svea hovrätts dom i mål B 10658–18

Svea hovrätts dom i mål B 10787–18

Svea hovrätts dom i mål B 10853–18
Svea hovrätts dom i mål B 11223–18
Svea hovrätts dom i mål B 11497–18
Svea hovrätts dom i mål B 12252–18
Hovrätten över Skåne och Blekings dom i mål B 10–19
Hovrätten för övre Norrlands dom i mål B 20–19
Svea hovrätts dom i mål B 20–19
Göta hovrätts dom i mål B 87–19
Göta hovrätts dom i mål B 182–19
Göta hovrätts dom i mål B 265–19
Göta hovrätts dom i mål B 335–19
Hovrätten över Skåne och Blekings dom i mål B 375–19
Göta hovrätts dom i mål B 410–19
Göta hovrätts dom i mål B 677–19
Göta hovrätts dom i mål B 754–19
Svea hovrätts dom i mål B 794–19
Svea hovrätts dom i mål B 823–19
Hovrätten över Skåne och Blekings dom i mål B 831–19
Göta hovrätts dom i mål B 908–19
Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 1080–19
Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 1116–19
Hovrätten för västra Sveriges dom i mål B 1211–19
Svea hovrätts dom i mål B 1306–19
Svea hovrätts dom i mål B 1392–19
Svea hovrätts dom i mål B 1587–19